

EVLİLİĞİ SONLANMIŞ ÇALIŞAN KADININ PSİKO-SOSYAL SORUNLARI¹

Psycho-Social Problems of the Working Woman Whose Marriage Ended

Bilim Uzmanı. Nermin SARAÇ

Elazığ/Türkiye

ORCID: 0000-0003-1712-0140

Doç.Dr. Osman ALACAHAN

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., Çalışma Ekonomisi ve End. İlişkileri Bölümü, Sivas/Türkiye

ORCID: 0000-0002-8715-5325

Cite As: Saraç, N. & Alacahan, O. (2021). "Evliliği Sonlanmış Çalışan Kadının Psiko-Sosyal Sorunları", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(48): 1776-1790.

ÖZET

Dünyada yaşanan değişimler tüm bireyler gibi kadınları da etkilemiştir. Sanayi devrimiyle ücretli olarak çalışma hayatında yer almaya başlayan kadın, iş gücü piyasasında var olduğunu kanıtlama çabası içerisinde girmiştir. Bu sayede kadınlar geleneksel yapıdan uzaklaşmış ve birey olduklarının bilincine varabilmişlerdir. Yapılan hukuki düzenlemeler, yeni çalışma biçimleri, eğitimde sağlanan kolaylıklar kadının çalışma hayatında yer almasını destekler nitelikte olmuştur. Bununla birlikte ataerkil yapının hâkim olduğu dünyamızda, kadınlar çalışma hayatına girmeleriyle beraber birçok sorun yaşamaya başlamışlardır. Cinsiyet ayrımcılığı, ücretlerdeki düşüklük, iş bulmada yaşanan sorunlar vb. hepsi kadınların halen mücadele ettikleri sorunlardır. Bunlara kadınların evliliklerinin son bulması da eklendiğinde, sorunlar sadece iş hayatıyla sınırlı kalmamakta, toplumsal yaşamın hemen her alanında deneyimlenmektedir. Bu çalışma; evliliği sona ermiş kadınların çalışma hayatında ve sosyal hayatta yaşadıkları psiko-sosyal sorunlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle bu sorunların değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırmada Olasılıksız örneklem tekniği kullanılarak kolayda örneklem seçme yöntemi ile 93 katılımcı ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Elde edilen bulgulardan evliliği sonlanmış kadınların toplumsal hayatın hemen her alanında psiko-sosyal sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik Birliği, Dul Kadın Algısı, Çalışan kadın

ABSTRACT

The changes that took place in the world affected women like all individuals. The woman, who started to take part in the working life with the industrial revolution, tried to prove her existence in the labor market. Thus, women moved away from the traditional structure and became aware that they were individuals. The legal arrangements that were made, new forms of employment, and the facilities provided in education supported the participation of women in working life. However, in this world, where the patriarchal structure prevails, women started to experience many problems after entering into working life. Gender discrimination, low wages, problems in finding jobs, etc. are all problems that women are still struggling with. When the termination of marriages of women is added to them, the problems do not remain limited to working life; they are experienced in almost all areas of social life. This work; This study was conducted to determine the psycho-social problems experienced by women whose marriages ended in their working life and social life. Those problems are evaluated with the data obtained from the survey study. In the study, face-to-face interviews were conducted with 93 participants using the improbable sampling technique. From the findings obtained, it was determined that women whose marriage was terminated experience psycho-social problems in almost every aspect of social life.

Key Words: Marriage Union, Perception of Widowed Women, Working Women

1. GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde kadının konumuna bakıldığında kadın değişen statü ve biçimlerde üretimde yer almıştır. Bu durum aslında kadınlara maddi olarak herhangi bir kazanç sağlamamıştır. Geleneksel iş bölümüyle evde çalışan kadın ücretsiz aile işçisi olarak ikincil bir konuma atılmıştır. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, Sanayi Devrimiyle artık emeğinin karşılığını almak amacıyla çalışma hayatında yerini almıştır.

Kapitalist sistemle birlikte hem toplumsal yaşamın hem de çalışma hayatının şartlarında da değişiklikler yaşanmıştır. Bir yandan ev işleriyle uğraşan kadın aynı zamanda emek piyasası içerisinde de yerini almıştır. Evde ve çalışma hayatında yer alan kadının iki rol arasında kalması sadece kapitalist sistemin ortaya çıkardığı bir durum değil, ataerkil toplumsal yapının da kaçınılmaz sonucudur aslında.

Ülkemizde kadınların çalışma yaşamına dâhil olması Cumhuriyetin kabulünden sonra yoğunluk kazanmıştır. Kadın, küreselleşmenin zorladığı yeni çalışma biçimleriyle hem toplumsal yaşamda hem de çalışma hayatı içinde konumunu belirlemeye çalışırken, kadın ve kadının çalışma hayatında yer almasına ilişkin toplumsal ön yargılarla da mücadele etmek durumunda kalmıştır.

¹ Bu makale, ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazar tarafından 2019 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılan 557503 nolu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Çalışma hayatında kendine yer edinen kadın toplumsal cinsiyet ayrımından başlayarak bir dizi sorunla yüz yüze gelmiştir. Taciz, mobbing, psikolojik baskılar, toplumsal ön yargılar, ikili rol çatışmaları kadının başatmaya çalıştığı önemli sorunlardandır.

Kadının gerek sosyal hayatta gerekse çalışma hayatında yaşadığı sorunları farklılaştıran ve ağırlaştıran durumlar, kadının hayatındaki değişimler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Toplumsal yapının kuralları kadını her alanda değerlendirmeye tabi tutmakta ve kadına yüklediği rolün gereğinin yerine getirilmesini beklemektedir. Bu bağlamda kadının evlenmesi, anne olması veya evliliğinin sonlanması gibi yaşadığı durumların her biri aynı zamanda kadın için yeni sorunların da kaynağı olmaktadır. Özellikle evliliğin sonlanması durumu diğerlerine göre daha farklı ve ağır bir sorun olarak kadının hayatını zorlaştırmaktadır. Bu konumda olan kadın tek başına sorunlarının üstesinde gelme mücadelesi vermektedir. Toplumun değerler sistemi içinde “dul kadın” algısı kadını dezavantajlı bir konuma taşımaktadır. Boşanan ya da eşi vefat eden kadın toplumun dul algısından rahatsız olmaktadır. Evliliği sona ermiş kadın çalışma hayatında yer aldığı bu algı daha farklı sonuçlar üretmekte, toplumsal yaşamda ve iş ortamında kendisi hakkında dedikodulara ve tacizlere maruz kalmaktadır.

2. EVLİLİK VE EVLİLİĞİN SONA ERMESİ

Canlılar içerisinde insan türünü diğerlerinden ayıran temel özelliklerinden biri de hukuk kuralları oluşturmak ve uygulamaktır. Kurulmasında bir çok nedenin sayıldığı “evlilik birliği” de hukuki kurallarca çerçevesi çizilmiş bir olgudur. Her canlı gibi insanın da doğasında var olan karşı cinsle birlikte olmak arzusu, çağa, kültüre ve inançlara göre çeşitli düzenlemeler yapılarak kurallı bir şekilde tatmin edilmesi yoluna gidilmektedir. İnsanların kendilerine eş olarak seçtikleri karşı cins ile birlikteliklerinin belirlenen hukuki şartlara uygun olarak topluma onaylatılması ile bu kurum oluşmaktadır.

Sosyal bilimlerde her kavram gibi evlilik kavramının da birçok tanımı yapılmaktadır. “Evlilik, kadın ile erkek arasında, yaşamlarını birlikte sürdürmelerini sağlayan yasal ve toplumsal bir sözleşmedir”(Temel Britannica Ansiklopedisi, 1992:232).

“Evlilik, bir kadınla bir erkeğin aile kurmak üzere kanunların uygun gördüğü şekilde bir araya gelmesidir”(Meydan Larousse).

"Evlenme, genel olarak; biyolojik, ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel amaçlarla karşı cinsten en az iki veya daha fazla kişinin yasaların ve kültürün belirlediği yetki ve sorumluluklar çerçevesinde, birlikte yaşamaya karar vermeleri ve belirlenen amaçlar doğrultusunda aktif olarak faaliyet göstermeleridir" (Maden, 199: 495).

Yapılan evlilik tanımlarının ortak noktalarına bakıldığında evliliğin;

“Mutlaka iki karşı cins arasında olması, gerçekleştirildiği her toplumda mevcut kanunlara uyması, aile kurmayı ve doğacak çocuklara belli bir statü sağlamayı hedeflemesi ve kültürel, sosyal, biyolojik, psikolojik ve ekonomik amaçları” (İbrahimi, 1998:6) olmasına vurgu yapılmaktadır.

Evlilik birliğinin oluşturulmasındaki temel amacın insanın doğasında bulunan karşı cinsle yönelik biyo-psikolojik cinsel arzunun tatmin edilmesi ve insan neslinin devamının sağlanması ihtiyacı gösterilmektedir. Bunların dışında evlilik yoluyla yaşamda yalnızlığı gidermek, ekonomik kazanım sağlamak, yaşam mücadelesini işbirliği ile sürdürmek (Kavak, 2018:9) gibi ikincil kazanımlar da bulunmaktadır.

Evlilik birliği sadece karşı cinsten iki kişinin biyo-psikolojik birlikteliği ile sınırlı bir olgu olmayıp, başta sosyolojik, psikolojik, ekonomik (Günindi,2011), hukuki, kültürel ve dini olmak üzere pek çok boyutta girdi ve çıktılar üreten bir yapıdır. Kurulması ile bu boyutlarda bir takım etkiler oluşturduğu gibi bozulması durumunda da yine çok boyutlu ve karmaşık sonuçlar üretmektedir.

2.1. Evliliğin Sona Ermesi ve Dul Kadın Algısı

Evlilik birliğinin bozulmasının psiko-sosyal, ekonomik ve kültürel bir çok nedeni bulunmaktadır (Ersöz, 2011:257; Kır ve Bülbül, 2012:101)Evlilik birliğinin sonlanmasının nedenlerine bağlı olarak taraflar açısından bir dizi yeni durumlar ortaya çıkmaktadır. Taraflar açısından çoğu zaman olumsuz olan bu yeni durumlar özellikle kadınları daha dezavantajlı bir konuma sürüklemektedir.

Hukuki ve fiziksel bazı kural ve ilkelerin varlığı neticesinde, toplumdaki her bireyin, her koşulda yasal olarak evlilik birliğini kurması ya da sürdürmesi mümkün değildir. Evlilik birliğinin söz konusu sona erme biçimleri şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Evliliğin eşlerden birinin ölümü, gıplığı veya cinsiyet değiştirmesi ile sona ermesi
- ✓ Evlenmenin yokluğu durumu
- ✓ Evlenmenin geğersizliği durumu
- ✓ Boşanma

Boşanma; zaman içerisinde bireyler çeşitli sebeplerden dolayı evlilik birliğini sürdüremez hale gelebilmektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkan sona erdirmeye iradesi tek başına yeterli olmayıp, hâkimin de buna karar vermesi gerekmektedir. Türk Medeni Kanunu'na göre boşanma sebeplerine baktığımızda ise; zina, hayata kast, pek kötü muamele veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı, evlilik birliğinin temelinden sarsılması, eşlerin boşanma konusunda anlaşmaları, ortak hayatın yeniden kurulamaması gibi nedenler oluşturmaktadır.

Türk hukuk doktrinde ise boşanma sebepleri, mutlak ve nispi boşanma sebepleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Mutlak boşanma sebepleri; eşlerden birinin evlenme sırasında evli bulunması, ayırt etme gücünden yoksun bulunması, akıl hastalığı, eşler arasında evlenmeye engel olacak derecede hısımlığın bulunmasıdır. Nispi boşanma sebeplerinin en önemli nedenleri arasında ayırt etme gücünden geçici yoksunluk, yanılma, aldatma, korkutma gelmektedir.

Boşanma yasalarla yapılmış olan evlilik birliğinin eşlerin tekrardan evlenebilecekleri duruma hukuki kararlar gelen ve yasalar çerçevesinde aile birliğini sonlandıran bir olgudur. Boşanma olgusu sadece bireyleri etkilememekte, bireylerin yakın çevrelerini de etkilemekte ve aile birliğinin bozulmasına ve dağılmasına neden olmaktadır. Bu olgunun sonuçları ve nedenleri tamamen bireylere toplumlara, zamana göre değişiklik göstermektedir (Uğur, 2014: 294-295).

Her ne sebeple olursa olsun kişiler arası evlilik bağının ozlmesi sonucu toplumsal planda bu kişilere “dul” sıfatlar yüklenmektedir. Türk Dil Kurumu'nun yapmış olduğu tanıma bakıldığında “dul” kavramıyla “eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek” ifade edilmiştir. Dul kavramı her ne kadar iki cins için kullanılsa da, olumsuzluk içeren yönü daha fazla kadınlara yöneliktir. Eskiden eşinden boşanan veya eşi ölen kadının nüfus cüzdanında medeni hali kısmında “dul” ifadesi yer almakta idi. Yeni medeni kanun ile bu ifade kaldırılarak, yerini “bekâr” ifadesi almıştır. Kimlikte ifade edilmeye çalışılan bu sıfat, değiştirilmiş olsa da toplum içinde eşi ölen veya eşinden boşanan kadın, dul kadın olarak ifade edilmektedir.

Toplumun oluşturmuş olduğu çok yönlü baskılar boşanmış/ dul olan kadınların kendilerini toplumdaki soyutlayarak yalnızlık ve güvensizlik duygusu içine girmelerine sebep olmaktadır. Genç yaşta eşinden ayrılmış ya da eşi ölmüş kadın toplum tarafından ayrımcı bir yaklaşımın ifadesi olarak “dul kadın” olarak değerlendirilmesi, kadının hem çalışma hayatında hem de sosyal hayatta insanlarla olan ilişki ve iletişiminde çeşitli sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

2.2. Evliliğin Sona Ermesi Sonrası Kadının Yaşadığı Sorunlar

Evliliğin taraflarca sona erdirilmesi genel anlamda evlilik bunalımının bir ozm yolu olarak görülse de (Tatlılıoğlu & Demirel, 2016:61) toplum içerisinde pek hoş karşılanmayan bir durumdur. Boşanmış kadınla ilgili genellikle “dul” kavramı kullanılmakta ve olumsuz bir anlam yüklenmektedir. nyargılar zamanla azalmış olsa bile dul kadın algısı kadınları rahatsız etmekte ve davranışlarını sınırlamak zorunda bırakmaktadır.

Evliliğin sona ermesinin neden olduğu sorunlar ve getirdiği sorumluluklar, bireyler için zor bir durum olurken bu durum özellikle boşanmış kadınları etkilemekte ve bu kadınlar yalnız yaşamanın yanı sıra sosyal yaşamda ve çalışma yaşamında diğer cins göre daha fazla etkilenmektedir (Uğur, 2014: 294-295). Boşanma ile ortaya çıkan sorunları bireysel ve toplumsal nedenlerle kadınlar erkeklere oranla daha yoğun yaşamaktadırlar.

Evliliği sona ermiş kadınların en çok karşılaştığı sorunlara baktığımızda; ailesi ile ilgili sorunlar, sağlık sorunları, psikolojik sorunlar (Aktaş,2011:1), toplumda yeniden değer kazanma çabası içine girme, ekonomik sorunlar, yeniden evlenme sorunu ve bu konudaki yapılan baskıdır. Bu noktada eşinden boşanmış olan kadınlar eşi ölmüş kadınlara oranla daha fazla sorun yaşamaktadır.

Evliliği sona eren kadınların toplumda sosyal ilişkilerinde çok yönlü sorunlar yaşamaktadırlar. Toplum tarafından olumsuz eleştirilene maruz kalmamak için sosyal çevrelerini sınırlandırmaktadırlar ve kendileri gibi evliliği sonlanmış kadınlarla arkadaşlık ve iletişim kurmayı tercih etmektedirler. Toplumda genel olarak

boşanmış veya eşi ölmüş bir kadınla arkadaşlık kurmanın problemlere yol açacağı inancı vardır. Örneğin bu kadınların evli olan kadına örnek olacağı dolayısıyla aile bütünlüğünün bozulmasına sebep olacağı kaygısı vardır. Kadını suçlayıcı bu algı ve önyargılar (Arıkan, 1996: 217) onu dezavantajlı bir konuma itmektedir. Boşanmış veya eşi vefat etmiş kadının, evli olan kadınlar ve onların aileleri tarafından tehdit olarak algılanmaları söz konusudur (Akgül Sarpkaya, 2012: 25). Bu nedenlerle evliliği son bulan kadınlar artık davranışlarında ölçülü olmaya çalışmakta, kadın erkek karışık toplantı veya yemeklere katılmak istememekte, giyim ve kuşamlarına daha fazla dikkat etme durumunda kalmakta, eve geç saatlerde gelmekten çekinmekte, kendileri gibi boşanmış, eşi ölmüş ya da bekâr kadınlarla bir sosyal ortam sağlama çabası içerisine girmektedirler.

Evliliği sona ermiş kadınların sorunlarından bir diğeri de ekonomik sıkıntılardır (Can & Aksu, 2016:899). Evliliği süresince evi dışında herhangi bir işte çalışmamış olan kadın ekonomik olarak çok büyük bir sorun yaşamaktadır. Ekonomik olarak eşinin ölümü veya boşanmadan etkilenen kadın iş bulma arayışı içerisine girmekte ya da evde iş alarak geçimini sağlamaya çalışmaktadır.

Boşanmış kadınların psikolojileri incelendiğinde; kadın boşanmadan sonra eski arkadaşlarıyla ilişkilerini sonlandırma eğilimi içine girmekte, varsa çocuğuna baba eksikliği hissettirmeme kaygısı yaşamakta, insanların kendisi ile ilgili dedikodu yapacağı endişesi içine girmekte, bekâr ve genç bir anne olarak toplumda tehlikeli olarak görüldüğü düşüncesi nedeniyle sosyal çevrelerinde özellikle erkeklerle iletişim kurmaktan çekinme davranışı sergilemektedir. Bunlarla birlikte yalnızlık, çaresizlik, kararsızlık, güvensizlik, kendini boşlukta hissetme, değersizlik, karşı cinse karşı olumsuz duygular, sorumlulukların ağır gelmesi, isyan, sevgisizlik, suçluluk ve eziklik gibi birçok duygu durumu yaşanmaktadır.

Özellikle boşanma durumu kadına öfke, incinme, suçlama, utanç gibi duyguları yaşatmaktadır (Duman, 2018:157-159). Boşanmış/dul kadınların hissettikleri yalnızlık duygusu daha baskındır. Eşi ölen ve çocuklarından ayrılan kadınlar yoğun bir şekilde yalnızlık duygusu yaşamaktadır. Toplumumuzda genç yaşta dul kalan kadınlar tekrar evlenmek yerine genel itibariyle çocuklarını büyütüp çocuklar evlendiğinde de yaşlılığını yalnız geçirmeyi tercih etmektedir. Eşi ölen kadınlara genel itibariyle en büyük destek ailesi tarafından verilmektedir. Öte yandan toplumumuzda eşi ölen kadın genç ise hemen tekrar evlenmesi ile ilgili baskı yapılmaktadır. (Seçen, 2017: 50-52) Bununla birlikte evliliği sona ermiş çalışan kadınlara bakıldığında kendi ayakları üzerinde duran birey olduğu için çevre ile çok fazla sorun yaşamamakta ve aile baskısı görmemektedir (Can & Aksu, 2016:894-900).

2.2.1. Kadının Çalışma Hayatında Yaşadığı Sorunlar

Kadınların toplumsal yaşamda karşılaştıkları sorunların birçoğu eğitimden kaynaklanmaktadır. Kadınların eğitim seviyeleri erkeklerin eğitim seviyelerinden farklı durumdadır. Kırsal kesimde kadınların küçük yaşlarda evlendirilmeleri, ücretsiz aile işçisi olarak tarla ve çiftlik işlerinde çalıştırılmaları yanında geleneksel yapıdan uzaklaşmaması (Cam 2003; Karabıyık, 2012:233) erkekler kadar eğitim imkânlarından yararlanamamalarına neden olmaktadır.

Eğitim seviyesinin düşük olması kadınların ekonomik ve sosyal yaşamdan dışlanmalarının en önemli nedenini oluşturmaktadır. Eğitim seviyesinin düşüklüğü kadınların işgücüne katılımını etkileyerek kayıt dışı sektörde istihdam edilmelerine neden oluşturmaktadır (TISK, 2016:52).

Eğitim eksikliğinin kadına yaşattığı dezavantaja ilave olarak toplumsal hayatta meydana gelen sosyo-ekonomik değişimler de eklendiğinde, kadınların mesleki beceriler kazanması zorlaşmakta ve kadınlar istihdamdan ayrılabilirler. İstihdamda kalıp kalmama durumlarını kadınların eğitim düzeyleri belirlemektedir (Tiryaki, 2018:47).

Toplumsal cinsiyet anlayışının kadın ve erkek arasında rol ayrımına neden olduğu söylenebilir. Bu rol ayrımı; erkeklerin çalışarak evlerini geçindirmelerini ve alınacak kararlarda etkin bir görev üstlenmesini sağlarken, kadınların hayatlarını ise ev ve özel yaşamla sınırlandırmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki bu görev bölüşümü kadının güçsüz olarak algılanmasının bir sonucudur ve kadının hayatın birçok boyutunda engellenmesine kadar gitmiştir.

İş Arama Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar, Toplumun eşit olarak görmediği kadın ve erkek arasından işe alma ve işten ayrılma ile ilgili önemli derecede farklılıklar vardır. Toplumsal cinsiyet rolleri işe alım sürecinde de kadınları etkilemektedir. İş arama sorunları olarak baktığımızda kadınların annelik ve eş rollerinden kaynaklı olarak iş seçimlerini sınırlandırmaları, yarı zamanlı, daha az yorucu, evine yakın vb. nitelikli iş araması ona iş bulmada sıkıntı yaratmaktadır.

Sınırlı çerçevede iş arayan kadın tecrübesiz, eğitimsiz ve anneyse eğer, bu nedenlerle aradığı iş niteliğini daha da daralmaktadır. Bunlarla birlikte kendine uygun olduğunu düşündüğü işte de işverenin sahip olduğu önyargılara da savaştık zorunda kalmaktadır. Bu durumda iş bulamayan kadın ya kötü şartlarda iş bulmakta ya çok düşük maaşla iş bulmakta ya da kayıt dışı olarak çalışmaya razı olmaktadır. Bu durumda kalan kadınlar çalışmaktan uzak durmak ve eşine, babasına, annesine bağlı sosyal güvenlik hakkından yararlanacak ve “bağımlı statüsünde” dâhil olacaklardır. (Erol, 2015: 9). İş yaşamında kadına cinsiyetinden dolayı önyargılı yaklaşılmasının yanı sıra işten çıkarılma durumlarında öncelikli olarak vasıfsız işçilerin daha sonra ise aile geçimi konusunda 2. sırada sorumlu oldukları algısından dolayı kadın çalışanların tercih edildiği bilinmektedir (Gökkaya & Kocacık, 2005: 207; Acuner, 2018:37).

Çalışma Alanında Yaşanan Sorunlar; Kadınlar çalışma hayatında bir dizi sorunla karşılaşmaktadır. Bunların en dikkat çekenini iş dünyasında kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliktir (Günsel & Köroğlu & Demirci, 2015). Bunun dışında fazla mesai, düşük ücret ve aşırı iş yoğunluğudur. Kadınlar mobbing, taciz, cinsiyet ayrımı, üstlerinin işe ilişkin kadına ait fikirleri ve projeleri kendi fikirleriymiş gibi göstermeleri, yeteneklerinin göz ardı edilmesi, işveren tutum ve davranışları, çalışma koşullarının olumsuzluğu kadınları kayıt dışı istihdama yönlendirmektedir. Bu sorunlara ek olarak kadın toplumun kadınlarla ilgili ön yargılarla da mücadele etmektedirler (Küçük, 2015:7).

Kariyer Gelişiminde Karşılaşılan Sorunlar; Kadınların çalışma yaşamı içerisinde yer almaları kariyer yapmalar noktasında kısmi artış sağlamış olmasına karşın uygun eğitimlere ve deneyimlere sahip olan kadınlarda dâhil üst yönetim kademelerine ulaşmada erkeklerle aynı başarıyı sağlayamamıştır. Kariyer olgusuna bakıldığında kelime anlamı olarak, kişilerin çalıştığı kurum ve iş yerindeki yerini belirten ve kişilerin mesleki olarak kurum ve işyerindeki değişen başarısını ifade etmektedir. Kadınlardan öncelikli olarak anne ve eş olarak toplumsal rolleri üstlenmesi beklenmekte, mesleki başarı ve kariyer 2. sırada yer almaktadır. Kadının en önemli olarak kabul edilen bu rolü, mesleğinde ilerleme, yükselme ve yükseltilme imkânını kısıtlamaktadır.

Kadınların, üst yönetim de yer almasını durduran engeller, şeffaf tavanlar (glass ceiling) olarak ifade edilmiştir (Gökkaya & Kocacık, 2005; Çıkmaç, 2010:29-30). Bu engellenme yönetici kadınlar tarafından da yapılmaktadır. “Kraliçe arı sendromu” olarak kavramsallaştırılan bu durum kadınların, çalışma hayatlarındaki diğer kadınlarla rekabet içerisine girmesi ve bunu ortadan kaldırmak içinde hem cinsleri olan kadınlara baskı uygulaması durumudur (Tiryaki, 2018: 51; Durmaz, 2016: 53). Ayrıca yapılan bu baskı "Pembe taciz" olarak kavramlaştırılmış ve kadın çalışanların diğer kadın çalışanlardan gördükleri mobbingi (psikolojik taciz) ifade etmektedir (Cevher & Öztürk 2015,s. 867-868). Psikolojik taciz olayına baktığımızda ise yöneticinin, iş arkadaşları ya da alt kademede çalışan bireylerin birbirlerini örgütlemeleri sonucu çalışana karşı cephe oluşturmaları olarak tanımlanabilir (Acuner, 2019:36-38). Özellikle kadınların kariyer basamaklarında yükselmeye başladıkları kırklı yaşlarda daha sık mobbing kurbanı olduklarını belirtmektedir” (Aşkın & Aşkın, 2018:263). Mobbing, kadınların kariyer yapamamalarına, hatta işgücünden ayrılmalarına neden olan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikolojik tacizin psikolojik olarak hassas kadınlar üzerinde yaratabileceği en önemli durum ‘travma sonrası stres bozukluğu’dur (Göktürk & Bulut, 2012: 53-56). Kadınların kariyer gelişimlerinin önündeki tüm bu engellerin kaynağına baktığımızda asli görevleri olarak görülen annelik ve kadınlık rolleri, toplumsal olarak yüklenen roller ve kendi psikolojilerinden kaynaklanan engeller olduğu söylenebilir (Türkkahraman & Şahin, 2010: 81-84).

Ücretlendirmede Eşitsizlik; Kadının çalışma hayatında ekonomik olarak karşılaşılabileceği en büyük sorun ücretlendirmede oluşabilecek farklılıktır (Çullu, 2009:84). İstihdam edilen kadınlara ödenen ortalama ücret, erkeklere ödenenin çok daha altında olması nedeniyle kadınlar düşük ücretli sektörlerde daha fazla görev almak (Cam, 2003) zorunda kalmaktadırlar. Kadın ve erkeğin iş piyasasında aynı işle ilgili olarak göstermiş oldukları benzer emek çaba ve performanslarına rağmen ücretlerinin farklılaşmasının temel nedeni olarak toplumda erkek - kadın cinsiyet algısının(Önel, 2017: 31) varlığıdır.

Cinsel Taciz; İş yerinde cinsel tacizin (sexualharassment) mağdurlarını genel itibariyle kadınlar oluşturmaktadır. Cinsel taciz, bireysel olarak mağdurlar üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olmasının yanında toplumsal bir sorunu ortaya koymaktadır. Bu durum kadınlara yönelik olmasından dolayı cinsiyete dayalı ayrımcılığı oluşturmaktadır (Işık, 2017:479). Kadının toplumdaki asıl fonksiyonunun cinselliği olduğunu vurgulayarak ve kadının cinsiyete dayalı çaresizliğine, yetersizliğine ve pasifliğine dikkat çekerek ve bunu da kadının işteki rolünü ve fonksiyonlarını geri planda tutarak yapılması cinsel tacizin amacını oluşturmaktadır. Bunun yanında cinsel taciz, güçlünün güçsüz üzerinde kontrol sağlama yöntemidir (Gerni, 2001: 22-23).

2.2.2. Çalışan Kadının Psiko-Sosyal Sorunları

Çalışma hayatında kadının yer alması onun sosyal statü ve saygınlık kazanmasını sağlamıştır ancak öte yandan çalışma yaşamına dâhil olan kadın, aile yaşamıyla ilgili olarak ta sorunlarla karşılaşmaya başlamıştır. Kadının medeni durumunda yaşadığı değişimler kadınların sorumluluklarında artış sağladığı gibi bu durum kadının aile ve iş yaşamında sorunlar yaşamasını da kaçınılmaz kılmaktadır (Tiryaki, 2018:55).

Kadının kendine çalışan kadın rolünü yüklemesinden sonra yaşamının karmaşık hale gelmesini sağlayan başka bir durum evlilik ve çocuk sahibi olmasıdır (Erkek & Karagöz, 2009:17). Kadının çoklu rol üstlenmesi ve eşi veya aile fertlerinden bu rollerin yerine getirilmesinde yeteri desteği görememesi kadının psiko-fizyolojik olarak zorlanmasına neden olmaktadır. Çalışma yaşamına dâhil olan kadın bir yönüyle daha güçlü, yetenekli ve başarılı kadın olarak değerlendirilirken; ailesine ve çocuklarına zaman ayıramayan birey olarak da anılmaktadır. Bu durum da kadını “öteki”leştirmektedir (Türel & Dolmacı, 2013: 86-87).

Çalışan kadın sadece kendisi, eşi ve çocuğuyla ilgilenmesiyle geleneksel geniş aile yapısından sıyrılmış ve bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı ister istemez azalmıştır. Ancak geniş ailelerin çoğunlukta olduğu ortamlarda bu durum çok ta istenen ve kabul gören bir durum gibi gözükmemektedir (Acar, 2017:59).

Çalışma hayatına dâhil olan kadının hedefi kariyerinde ilerlemek olup bunun yanında toplumsal cinsiyet rollerinin baskısıyla birçok roller de üstlenmektedir. Bu rollerin ve onun getirisi olan sorumlulukları üstlenmek zorunda olan kadın “süper kadın olma” misyonuyla hareket etmek noktasına gelmektedir. Bu durumdan kaynaklı olarak kadın aşırı kaygı, depresyon, panik atak, tükenmişlik sendromu gibi psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Tüm bu sorun ve sorumluluklarla başa çıkmaya çalışan kadın destek göremediği zaman bu yükün altında ezilmektedir. Kadınlar kariyer yapma sürecinde yaşadığı zorluklar sonucu inançsızlık, özgüven eksikliği, öğrenilmiş çaresizlik vb. yaşamakta ve bu nedenlerle kendilerini engellemektedirler (Acuner, 2019:39). Bunların yanında kararsızlık, ne istediğini bilememek, sistemi değiştiremeyeceğine duyduğu inanç, kariyerde yükselmenin getirilerini göze alamamak ve kadınlara karşı toplumsal olarak var olan ön yargıları kabul etme, kişinin kendi kendine koyduğu ve kendine itiraf edemediği engellerdir. Bu durumu yaşayan kadınların iş ve aile hayatında önemli derecede değişiklik olmaktadır. İş hayatında bu kişiler işlerini umursamamakta, motivasyonlarında önemli bir düşüş olmakta ve daha fazla iş yapmak ya da başarılı olmak için çaba sarf etmemektedirler. Aile hayatlarında yorgun, bitkin, duygusal olarak çöküntü içinde ve ailesine zaman ayıramayacak bir durumdadırlar.

Çalışan kadın aile ve iş hayatı arasında denge sağlamaya çalışmaktadır. Aile hayatına ağırlık verdiği durumda iş hayatında ikinci sınıf çalışan olduğunu hissetmektedir. İş hayatına ağırlık verdiğinde ise aile hayatındaki rolünden ödün verdiği düşüncesi içerisinde çöküntü yaşamaktadır. Bu durumun kadının psikolojisini etkilemesinin dışında çalışma hayatından ya tamamen ayrılmasına ya da daha az zamanlı şekilde çalışmasına neden olmaktadır (Çelik, 2017:8-10).

Çalışan kadınlar işlerinden çıkıp evlerine gittikten sonra çalışma yine de devam etmektedir. Bu durumun nedenine baktığımızda çalışan kadın olarak aile hayatında belli sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukları üstlenmek zorundadır. Üstlenilen çoklu rol durumu “aile içi rol ve mesleki rol çatışması” olarak ifade edilmiş sonraki dönemlerde literatürde bu ifade “iş-aile çatışması” şeklinde bir anlam kazanmıştır. İki rol arasında denge sağlayamayan kadın bu roller arasında çatışma yaşamaktadır. Bu durum kişinin psikolojisinde önemli bir etki yapmaktadır (Arslan, 2012:100-103).

Kadınların çocuk sahibi olmaları onların çalışma hayatlarını aile ilişkilerini önemli düzeyde etkilemektedir. Toplumlarda çocukların bakımı ve eğitilmesine duyulan ihtiyaç, anne olarak üstlenilen rol ve toplumsal olarak kadına ve anneliğe verilen değer kadının çalışma hayatında yer almasını önemli derecede etkilemektedir. Kadınların çalışma hayatında yer alması, annelik görevi ve toplumun anne olarak görevini yapması noktasında yapılan baskıların hepsi kadın için başlı başına bir sorundur.

Kadınların evdeki ve ailedeki sorumluluklarından dolayı bu durum kadının iş hayatını olumsuz yönde etkilemektedir (Karaali, 2016:71). İş-aile yaşam çatışması çalışan kadının kişisel kariyerini etkilemesinin yanında iş stresi ve iş doyumunu etkisi altına alabilmektedir (Yiğit, 2018:31).

Sonuçta üstlenilen çoklu roller kadın olsun erkek olsun bireyin hayatının değişik yönlerini olumsuz boyutta etkilemektedir. Çalışan kadının işi ve çalışma yaşamı aile hayatını, aile hayatı da iş hayatını etkilemektedir ve bu etkilenme kadında erkekte fazla olmaktadır (Gökkaya & Kocacık, 2005:213; Arıkan, 1996).

3. METODOLOJİ

Bu çalışma evliliği sonlanmış çalışan kadınların çalışma yaşamında karşılaştığı psiko-sosyal sorunları tespit etmek amacıyla yapılmıştır. “Dul Kadın” kavramının kadının sosyal hayatını, psikolojisini ve çalışma hayatını ne yönde etkilediği ve bu alanlarda ne tür sorunlar yarattığıyla ilgili bilgiler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Araştırmanın konusu, evliliği sona eren kadınların çalışma hayatında ve sosyal yaşamda yaşadıkları psiko-sosyal sorunların bir örneklem üzerinden belirlenmesidir. Konu edinilen sorunların tespiti için sahadan veriler toplanmış ve analizleri yapılmıştır.

Evli veya bekâr bir kadın, eğitim alanında olsun çalışma yaşamında olsun toplumsal yaşamın hemen her alanında birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Kadının yaşamı boyunca kişisel durumunda gerçekleşen her değişim onun için yeni bir sorun kaynağı olmaktadır. Evlenmesi durumunda ailenin ve toplumun kendisinden beklentileri artmakta ve sorumlulukları ağırlaşmaktadır. Evliliğinin sonlanması ise daha ağır sorunları beraberinde getirmektedir. Evliliği sonlanmış kadına ilişkin toplumun “dul kadın” algısı, onun sosyal hayatında ve çalışma hayatında ekonomik, sosyal ve psikolojik bir dizi sorun yaşamasına neden olmaktadır. Bu sorunların sahada tespitinin yapılması, çözüm için atılacak adımlara katkı sağlaması açısından önemli bir yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklem

Evliliği sonlanmış kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunları üzerine literatür taraması yapılmış ve elde edilen veriler çerçevesinde uygulamaya yönelik hazırlanan anket ile saha araştırması yapılmıştır. Araştırmada Olasılıksız Örneklem Tekniği kullanılarak Kolayda Örneklem seçme yöntemi ile katılımcı seçilmiştir. Evliliği sonlanmış ve çalışan 93 kadın katılımcı ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiş, doldurulan anketlerin ön incelemesinden sonra veriler SPSS paket programına aktarılmış, betimleyici analiz yapılmış ve bazı soruların Ki Kare ve T Testi analizlerine de yer verilmiştir.

“Ki kare bağımsızlık analizi, araştırmada yer alan iki değişken arasında ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılır. Diğer ilişkisel analizlerden farklı olarak iki değişkenli analiz, ilişki kurulan değişkenlere ait verilerin her ikisinin de sınıflama veya sıralama türünde verilerle” yapılabilir olmasıdır (Gürbüz & Şahin, 2017. s: 250). Ayrıca kadının çalıştığı sektörden kaynaklı kazanım ve yaşadığı sorunların tespiti bağlamında bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır. “Bağımsız gruplar t testi ile birbirinden bağımsız iki örneklemin aynı değişkene ilişkin ortalamaları karşılaştırılarak, ortalamalar arasındaki farkın belirli bir anlamlılık oranında önemli olup olmadığı araştırılır.” (Gürbüz & Şahin, 2017 : 230).

4. BULGULAR

Yüz yüze anket tekniği ile gerçekleştirilen saha çalışmasında amaçlı örneklem seçme yöntemi ile evliliği sonlanmış ve çalışma hayatı içinde yer alan 93 kadın katılımcı ile yüz yüze yapılan görüşmeden elde edilen verilerden araştırma konusuna ilişkin bulgulara bu bölümde yer verilmiştir.

4.1. Demografik Bulgular

Bu bölümde katılımcılara ait demografik bulguların yanı sıra, evliliklerinin sona erme şekline, bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısına ve evliliğin sonlanmasından sonra kendilerine kalan ekonomik kaynaklara ait bulgulara yer verilmiştir. Evliliğin sona erme şekli ile kendilerine kalan ekonomik kaynaklar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına ilişkin ki-kare analizi yapılmıştır.

Tablo 1: Yaş Dağılımı

Yaşımız	Sayı	Oran (%)
18-25	14	15,1
26-35	27	29
36-45	37	39,8
45 ve Üzeri	15	16,1
Toplam	93	100

Araştırmaya katılan kadınların yaş dağılımları incelendiğinde orta yaş grubunun önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışmaya katılan kadınların %39,8’i 36-45 yaş grubunda, %15,1’i 18-25 yaş grubunda, %16,10’u 45 yaş ve üzeri yaş grubunda, %29’u da 26-35 yaş grubunda yer almıştır. Katılımcı kadınların büyük çoğunluğunun orta yaşta kadınlardan oluştuğu görülmektedir (Tablo 1). Genç yaş

grubunda olan kadınların evliliklerinin sona ermesi durumunda yeniden evlenmeleri daha olası bir durum olduğu için örneklem içinde düşük düzeyde temsil edildikleri kanaatindeyiz. Bununla birlikte 45 ve üzeri yaşta olanların da sağlık sorunları, yaşın getirdiği çeşitli güçlükler veya buldukları yaşa kadar belli bir ekonomik seviye oluşturmaları gibi nedenlerle çalışma hayatında daha az yer aldıkları söylenebilir.

Tablo 2:Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	Oran (%)
İlköğretim	18	19,4
Lise	41	44,1
Lisans	30	32,3
Lisans Üstü	4	4,3
Toplam	93	100

Araştırmaya katılan kadınların, eğitim durumlarına göre dağılım sonuçları incelendiğinde görülmektedir ki, kadın çalışanların %44,10'u yani çoğunluğu lise mezunudur. %32,30 oran ile ikinci sırayı lisans mezunları almıştır. %19,40'ı ile ilköğretim mezunu kadınlar üçüncü sırayı almaktadır. En düşük oranı ise %4,30'u ile lisansüstü eğitimi mezunu kadınlar almaktadır (Tablo 2). Bu oranlardan hareketle kadınların eğitim seviyelerinde hergeçen gün bir artış olduğu söylenebilir. Ancak kadının eğitim seviyesinin ağırlığını lise eğitiminin oluşturduğu görülmektedir. Zorunlu eğitimin bu oranları ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Ayrıca evlilik nedeniyle eğitime devam edilmediği, evliliklerin lise eğitimi sonrası daha çok yapıldığı yorumu yapılabilir

Tablo 3: Meslek

Mesleği	Sayı	Oran (%)
Memur	26	28
İşçi (Kamu)	11	11,8
İşçi (Özel)	42	45,2
Serbest Meslek	14	15,1
Toplam	93	100

Tablo 3 araştırmaya katılan kadınların mesleki durumları ile ilgili bilgi vermektedir. Bu verilere bakıldığında; Özel sektörde işçi olarak çalışan kadınlar % 45,20 oran ile ilk sırada yer almaktadırlar. Memur olarak çalışan kadınların oranı %28 düzeyinde bulunmuştur. Serbest meslekte çalışan kadınlar ise %15,10'luk oranla üçüncü sırada yer almaktadırlar. Kamuda işçi olarak çalışan kadınlar ise %11,80'lik oranla dördüncü sırada yer almışlardır. Serbest meslek mensubu olarak çalışabilmek için belli bir eğitim seviyesinde olmak gerekmektedir. Ayrıca kamuda istihdam edilmek için bazı sınavlarda başarılı olmak gerekmektedir. Bu kesimlere ait oranların düşüklüğü kadınların eğitim sorununun bir yansıması olarak değerlendirilebilir ve kadınların fazla bir mesleki bilgi ve beceri gerektirmeyen işlerde daha çok çalışmak zorunda kaldıkları söylenebilir.

Tablo 4: Aylık Ortalama Gelir Durumu

Aylık Ortalama Gelir	Sayı	Oran (%)
1000'den az	4	4,3
1001-2000 TL	15	16,1
2001-3000 TL	57	61,3
3001 ve daha çok	17	18,3
Toplam	93	100

Araştırmaya katılan kadınlara ortalama aylık gelirleri ilgili sorulara verilmiş olan cevaplar Tablo 4'de yer almıştır. Alınan cevaplara göre %61,30'luk bir oranla 2001-3000 TL arasında geliri olan kadınların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu oranın yüksekliğinin nedeni saha çalışmasının yapıldığı tarihte net asgari ücret 2.020 TL olması gösterilebilir. 3001 TL ve daha fazla maaş alan kadınların payı %18,30'dur. 1001-2000 TL arasında maaş alan kadınların oranı ise %16,10'dur. 1000 TL den az maaş alan kişiler ise %4,30'luk bir orana sahiptir. Bu tablo bütüncül olarak değerlendirildiğinde kadınların ekonomik ciddi sorunları olduğu, çalışma hayatında ücret eşitsizliği gibi sorunlar yaşadıkları söylenebilir (Tablo 4).

Tablo 5: Sahip Oldukları Çocuk Sayısı

Çocuk sayısı	Sayı	Oran (%)
Çocuğu yok	29	31,2
1 Tane	32	34,4
2 Tane	22	23,7
3 Tane Ve Üstü	10	10,8
Toplam	93	100

Tablo 5 incelendiğinde, %34,40'lık bir pay ile tek çocuk sahibi kadınların çoğunlukta olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise %31,20'lik oran ile çocuk sahibi olmayanlar yer almıştır. %23,70'lik bir oran ile üçüncü sırayı 2 çocuğu olan kadınlar almaktadır. En son sırayı da %10,80'lik oran ile 3 ve daha çok çocuğu olanlar almıştır. Katılımcı kadınlardan sadece % 1/3 dışında kalan büyük bir kesiminin çocuğu olduğu ve bunlara yönelik sorunluluklarını da yerine getirmek durumunda oldukları söylenebilir. Çocuk sayısından hareketle evliliklerin kısa süre içerisinde boşanma ile sonlandığı yorumu yapılabilir.

Tablo 6: Bakmakla Yükümlü Oldukları Kişilerin Dağılımı

Bakmakla Yükümlü Olunan Kişiler	Sayı	Oran (%)
Çocuğum/ Çocuklarım	52	55,9
Ailem	14	15,1
Çocuklarım Ve Ailem	10	10,8
Çocuklarım Ve Eşimin Ailesi	3	3,2
Yok	14	15,1
Toplam	93	100

Araştırmaya katılan kadınların bakmakla yükümlü olduğu kişi dağılımı (Tablo 6) ile ilgili bulgular incelendiğinde %55,90'ı çocuğum/çocuklarım demiştir. %15,10'unun bakmakla yükümlü olduğu kimse bulunmadığı belirlenmiştir. Ailem diyen kadınların oranı %15,10'dur. Çocuklarım ve ailem diyen kadınların oranı ise %10,80'dir. En son sırada ise %3,20 ile çocukları ve eşinin ailesi olan kadınlar yer almaktadır. Bu oranlar Tablo 4 ve 5'in bulguları ile birlikte değerlendirildiğinde kadınların %85'inin çok düşük bir aylık kazanç ile kendi dışında kişilere de bakmak zorunda buldukları söylenebilir.

Tablo 7: Evliliğin Sona Erme Nedeni

Evliliğin Sonlanış Nedeni	Sayı	Oran (%)
Eşimden Ayrıldı	72	72,0
Eşimi Kaybettim	28	28,0
Toplam	93	100

Araştırmaya katılan kadınların %72 si eşinden ayrılmış, %28'i de eşini kaybetmiş kadınlar olmuştur (Tablo 7). Bu oranlar günümüzde evliliklerin boşanma nedeniyle sonlanması oranının yüksek olduğu şeklindeki tartışmalara bir referans olarak gösterilebilir. Tablo 5 ile birlikte değerlendirdiğimizde evliliklerin 1 veya 2 çocuk sahibi olacak kadar bir süre devam ettiği ve sonrasında boşanma ile sonlandığı söylenebilir.

Tablo 8: Evliliğin Sona Ermesinden Sonra Eşinden Kalan Maddi Kaynaklar

Evliliğin Sonlanmasından Sonra Eşlerinden Kalan Maddi Kaynaklar	Sayı	Oran (%)
Nafaka	9	9,7
Maaş	7	7,5
Gayrimenkul (Ev, Araba vs)	12	12,9
Hiçbir şey	65	69,9
Toplam	93	100

Araştırmaya katılan kadınlara evliliklerinin sonlanmasından sonra eşlerinden herhangi bir şey kalıp kalmadığı sorusu yöneltilmiştir. Çok büyük bir payla (% 69,9 ile) "hiçbir şey kalmadığını" ifade eden kadınlar ilk sırada yer almışlardır. Gayrimenkul (Ev, Araba Vs) diyen kadınların oranı %12,9'dur. Nafaka alan kadınlar ise %9,7'dir. %7,5 oranıyla maaş aldığını ifade eden kadınlar da sonuncu sırada yer almışlardır (Tablo 8). Bu bulgulardan hareketle evliliklerin boşanma ile sonlanmasında ağırlıklı nedenin ekonomik yetersizlik olduğu sonucuna varılabilir.

Evliliğin sona erme şekli ile evlilikten kalan maddi kaynaklar arasında anlamlı bir fark olduğu varsayımımız doğrulanmıştır (X²:19,311, sd:3, p<0,05). Evliliği boşanma ile sonlananların oranı %72, eşin ölümü ile sonlananların oranı ise %28 olarak tespit edilmiştir. Eşinden ayrılanların yaklaşık %24'ü, Eşini kaybedenlerin ise %46'sı evliliğin sonuçlanması sonrası maddi bir takım kaynaklar (nafaka, maaş, gayrimenkul vb.) edinmişlerdir.

Tablo 8 verilerine göre evliliği sonlanmış kadınları yaklaşık %70'i evliliklerinin sonlanması ile ekonomik olarak ciddi bir sorunla karşı karşıya kaldıkları söylenebilir. Eşini kaybedenlerin maddi kaynak olarak görece yüksek oranda çıkmasında eşin ölümü ile maaş bağlanmasıdır. Öte yandan eşinden ayrılanların nafaka almalarında ciddi bir sorun yaşandığı söylenebilir. Buna sebep ayrıldığı eşinin nafaka için yeter kaynağa sahip olmaması gösterilebilir. Bu sebeplerle ekonomik kaynaktan mahrum kalan kadınların günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri için çalışma hayatına katılmaları zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Evliliğin sonlanmasının kadınları ekonomik kayıpla karşı karşıya bırakmakta ve kadının çalışma hayatında düşük ücret almasına neden olmaktadır. Bunlarla birlikte bakmakla yükümlü olduğu kişilerin olması durumunda kadının ciddi bir ekonomik sıkıntı ile uğraştığının göstergesi olarak okunabilir.

4.2. Evliliğin Sona Ermesinden Sonra Kadının Çalışmaktaki Amaçlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan kadınlara evliliklerinin sonlanmasından sonra çalışma hayatında yer almalarının nedenleri sorulmuştur. Çalışma hayatına girmesine gerekçe olarak kimseye muhtaç/yük olmamak” seçeneğine “kesinlikle katılıyorum” diyenlerin oranı %86 düzeyinde bulunmuştur ve bu oranın diğer çalışma gerekçeleri içinde en yüksek oran olduğu görülmüştür (Tablo 9).

“Geçimini temin etmek için” çalıştığına “kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin oranı %77,4 düzeyinde olduğu bulgulanmıştır. Bu oran çalışma gerekçeleri içerisinde ikinci sırada yer almıştır. “Kendine olan güveni korumak” seçeneğine “kesinlikle katılanlar” oranının ise %62,4 düzeyinde olduğu tespit edilmiş ve bu oran diğer çalışma gerekçeleri arasında üçüncü sırada yer almıştır (Tablo 9).

Katılımcıların çalışma hayatında yer almaktaki amaçlarının kendi içindeki deatylı dağılımlarına baktığımızda, “geçimini temin etmek” seçeneğine %12,9’u az katıldığını, %4,3’ü hiç katılmadığı belirlenmiştir. Çalışma hayatında yer almaktaki nedeninin “kariyer edinmek” seçeneğine kesinlikle katılanların oranı %34,4’ü düzeyinde iken, “sosyal statü sahibi olmak” seçeneğinde bu oran %41,9’u düzeyinde bulunmuştur. Çalışma hayatında bulunmaktaki amacının “çevreye kendini ispat etmek için” seçeneğine “kesinlikle katılanların” oranı %40,9 düzeyinde bulunmuştur.

Tablo 9:Çalışma Hayatında Yer Almanın Nedenleri

Çalışma Hayatında Yer Almanın Nedenleri	Kesinlikle Katılıyorum	Az Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	Toplam
Geçimimi sağlamak için	Sayı	72	12	2	3	93
	%	77,4	12,9	2,2	3,2	100
Kariyer edinmek için	Sayı	32	23	3	16	93
	%	34,4	24,7	3,2	17,2	100
Sosyal statü sahibi olmak için	Sayı	39	19	6	11	93
	%	41,9	20,4	6,5	11,8	100
Kendisine olan güvenini korumak için	Sayı	58	19	3	4	93
	%	62,4	20,4	3,2	4,3	100
Çevreye kendisini ispat etmek için	Sayı	38	20	4	9	93
	%	40,9	21,5	4,3	9,7	100
Çalışmayı sevdiği için	Sayı	57	15	7	6	93
	%	61,3	16,1	7,5	6,5	100
Kimseye muhtaç/yük olmamak için	Sayı	80	5	2	4	93
	%	86	5,4	2,2	4,3	100
Ailenin baskısından kurtulmak için	Sayı	19	12	7	15	93
	%	20,4	12,9	7,5	16,1	100

Amacını “çalışmayı sevdiği için” olduğuna “kesinlikle katılıyorum” diyenlerin oranı %61,3 düzeyinde tespit edilmiştir (Tablo 9). Bu oranlar Tablo 8’deki bulgularla uygunluk göstermektedir ve evliliği sonlanan kadınları çalışma hayatına girmelerinde en önemli faktör ekonomik kaynak temin etmektir. İlk iki sırayı “Kimseye muhtaç/yük olmamak” ve “Geçimimi temin etmek” seçeneği almaktadır ki evliliği sonlanmış kadın ailesine ve yakınlarına muhtaç durumda olmak istemediği ve kendi geçimini kendisi sağlamak arzusunda olduğu söylenebilir.

Çalışma hayatında yer almanın nedeni “Aile baskısından kurtulmak” cümlesine katılımcıların %43,0’ü “hiç katılmadığını” belirtirken, %20,4’ü “kesinlikle katıldığını” belirtmiştir. Bu oranlar evliliği sona eren kadınların beşte biri çeşitli nedenlerle baskı gördüklerini, kadınların bu baskıdan kurtulmak amaçlı çalışma hayatında yer aldıklarını göstermektedir. Bununla birlikte katılımcıların yarıya yakını ailelerinden gelen bir baskıdan kurtulmak amaçlı çalışma hayatında yer almadıklarını belirtmişlerdir. Bu orandan hareketle ailelerin evliliği sonlanan kadına yeniden evlenmesi noktasında baskılarının düşük düzeyde olduğu söylenebilir(Tablo 9).

Evliliğin sonlanmasının getirdiği psiko-sosyal değişimin etkisiyle kadının kendi hayatını kontrol altına alma, programlama, yeni bir düzen oluşturma ve kendine olan güvenini koruma veya yeniden kazanmak için iş hayatına girmeye çalıştığı söylenebilir. Yalnızlık duygusunu yenmek, toplumun kendine yönelik ayrıştıracı algısının üstesinden gelmek, saygınlık kazanmak ve statü sahibi olmak gibi duygular kadının çalışmayı bir çözüm olarak görmesinde etkili olmaktadır.

“Geçimimi sağlamak için çalışıyorum.”, “Kariyer edinmek için çalışıyorum.”, “Sosyal statü sahibi olmak için çalışıyorum.”, “Kendime olan güvenimi korumak için çalışıyorum.”, “Çevreye kendimi ispatlamak için çalışıyorum.”, “Çalışmayı sevdiğim için çalışıyorum.”, “Kimseye muhtaç/yük olmamak için çalışıyorum.”,

“Ailemin baskısından kurtulmak için çalışıyorum.” şeklinde ifade edilen amaçların ortalamalarının evliliğin sonlanma şekline göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgusu elde edilmiştir ($t_{91}=-1,063$, $p>0,369$). Bu sonuçlardan hareketle evlilik her ne şekilde sonlanırsa sonlansın evliliği sonlanan kadının ekonomik kaynak sıkıntısına düştüğü ve çalışma hayatına girmek zorunda kaldığı söylenebilir.

4.3. Evliliğin Sonlanması Nedeniyle Sosyal Yaşamda Yaşanan Sorunlara İlişkin Bulgular

Tablo 10: Evliliğin Sona Ermesi Nedeniyle Yaşanan Sosyal Sorunlar

Evliliğin Sona Ermesi Nedeniyle Yaşanan Sosyal Sorunlar		Her zaman	Çoğunlukla	Ara sıra	Çok nadir	Hiçbir zaman	Toplam
Dışlanmaya Sebep Olma Durumu	Sayı	11	17	13	13	39	93
	%	11,8	18,3	14	14	41,9	100
Kıyafetlerine Daha Çok Dikkat Etmek Zorunda Hissetme	Sayı	27	16	16	12	22	93
	%	29	17,2	17,2	12,9	23,7	100
Çevreleri Tarafından Rahatsız Edilme durumu	Sayı	7	7	16	21	42	93
	%	7,5	7,5	17,2	22,6	45,2	100
Medeni Durumun Bilinmesini İstememe	Sayı	25	10	19	12	27	93
	%	26,9	10,8	20,4	12,9	29	100
Ailem ve Yakınları Tarafından Evlenmeye Zorlanma	Sayı	13	3	14	5	58	93
	%	14	3,2	15,1	5,4	62,4	100

Araştırmaya katılan kadınlara evliliklerinin sonlanması sonrası yaşadıkları psiko-sosyal sorunlar incelendiğinde “kıyafetlerine daha fazla dikkat etmek zorunda kalmak” seçeneğine “her zaman” diyenlerin oranı %29 , “medeni durumunun bilinmesini istememe” seçeneğine “her zaman” diyenlerin oranı ise %26,9 düzeyinde tespit edilmişlerdir (Tablo 11).

Evlilikleri sona erdikten sonra “Ara sıra” medeni durumunun bilinmesini istemeyenlerin oranı %20,4, “çok nadir” olarak medeni durumunun bilinmesini istemeyenlerin oranı ise %12,9 düzeyinde tespit edilmiştir. Katılımcılardan %14’ü aileleri ve yakınları tarafından evlenmeleri için “her zaman” zorlandıklarını belirtirken, %62,4’ü “hiç bir zaman” zorlanmadıklarını %15,1’i “ara sıra “ zorlamayla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Çevreleri tarafından “Çok nadir” olarak rahatsız edildiklerini ifade edenlerin %22,6, “Hiçbir zaman” rahatsız edilmediğini belirtenlerin oranı %45,2 düzeyinde bulunmuştur (Tablo 11).

Toplumsal yaşamda evliliği sona ermiş bir kadın olarak toplum tarafından dışlanıp dışlanmadıklarına ilişkin soruya %41,9 “hiçbir zaman” dışlanmadığını belirtirken, toplamda %68,1’lik bir oran çeşitli seviyelerde “dışlanmışlık” yaşadıklarını belirtmişlerdir(Tablo 11).

Tablo 11’de yer verilen bulgular ışığında her ne şekilde olursa olsun evliliği sona eren kadınların toplumsal yaşamda çeşitli noktalarda psiko-sosyal sorunlar yaşadıkları söylenebilir. Toplumsal hayattan bir yönüyle dışlanma, kıyafet seçiminde kendini evlilik zamanına göre kısıtlama, medeni durumunun çevresindeki insanlara bilinmesini istememe ve tüm bunların bir sonucu olarak aileleri tarafından yeniden evlenmeye zorlandıkları yorumu yapılabilir.

4.4. Evliliğin Sona Ermesinden Sonra İş Yerinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Bulgular

Tablo 11: İş Yerinde Yaşanan Sorunlar

İş Yerinde Yaşanan Sorunlar		Kesimlikle Katılıyorum	Az Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	Toplam
Amirleri Tarafından Kariyer Gelişimlerinin Engellenmeye Çalışılma Durumu	Sayı	3	8	5	26	51	93
	%	3,2	8,6	5,4	28	54,8	100
Amirlerin Baskı/Ayırım Yapmaya Başlama Durumu	Sayı	5	8	10	20	50	93
	%	5,4	8,6	10,8	21,5	53,8	100
İş Arkadaşlarıyla Olan ilişkilerinin Olumsuz Bir Hal Alma Durumu	Sayı	7	12	8	21	45	93
	%	7,5	12,9	8,6	22,6	48,4	100
İşine Motive Olamama Durumu	Sayı	14	15	7	20	37	93
	%	15,1	16,1	7,5	21,5	39,8	100
Erkek Meslektaşlarının Rahatsız Edici Davranmaya Başlama Durumu	Sayı	7	19	5	18	44	93
	%	7,5	20,4	5,4	19,4	47,3	100
Kadın Meslektaşlarıyla Yaşanan Sorunlarda Artış Olma Durumu	Sayı	7	7	10	23	46	93
	%	7,5	7,5	10,8	24,7	49,5	100
İş Arkadaşlarının Kendisi ile ilgili Yaptıkları Dedikoduda Artış Olma Durumu	Sayı	14	17	10	16	36	93
	%	15,1	18,3	10,8	17,2	38,7	100
Davranışlara Daha Çok Dikkat Etmeye Başlama	Sayı	32	17	7	16	21	93

Durumu	%	34,4	18,3	7,5	17,2	22,6	100
İş Yerinde Daha Çok Yalnız Kalmaya Başlama Durumu	Sayı	16	7	7	22	41	93
	%	17,2	7,5	7,5	23,7	44,1	100
İş Yerinde Kiskanılmaya Başlama Durumu	Sayı	18	12	6	16	41	93
	%	19,4	12,9	6,5	17,2	44,1	100

Araştırmaya katılan kadınların evliliklerinin sonlanmasından sonra çalışma hayatında “davranışlarına daha çok dikkat etmek” durumunda kalmaya “kesinlikle katılanların” oranı %34,4 düzeyinde bulunmuştur ve bu oran yaşanan sorunlarda ilk sırasında yer almaktadır. İş yerinde yaşanan sorunlara “Kesinlikle Katılıyorum” cevabını verenler sıralaması yapıldığında “İş yerinde kiskanılma” oranı %19,4, “İşyerinde daha çok yalnız kalmaya başlanması” oranı %17,2 “İş arkadaşlarının kendisi ile ilgili yaptıkları dedikoduda artış olması” oranı %15,1 ve “İşe motive olamama” oranı da %15,1 olarak belirlenmiştir. Amirleri tarafından kariyer gelişimlerinin engellenmesi soruna “kesinlikle katılmayanların” oranı %54,8 düzeyinde bulunurken, amirleri tarafından baskı ve ayırım yapılmasına katılımcıların %53,8’i “kesinlikle katılmadığını” belirtmişlerdir (Tablo 12). İş yerinde yaşanan sorunlar tablosu bulguları incelendiğinde katılımcıların amirleri ile ilgili çok düşük düzeyde sorun yaşadıkları görülmektedir. Ancak kadınların iş ortamında kendilerini daha kontrollü davranmak zorunda hissetmeleri, arkadaşlıklarında daha dikkatli ve seçici olmaya zorunlu hissetmeleri, psikolojik olarak kendilerini sınırladıklarının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bunlarla birlikte iş yerinde yaşanan sorunların büyük oranda yalın halde iş yerinden kaynaklı sorunlar olmadığı, aksine toplumsal yaşamın bütününde karşılaşılan sorunların bir uzantısı olduğu söylenebilir.

“Amirlerim tarafından kariyer gelişimim engellenmeye çalışılıyor.”, “Amirlerim baskı/ayırım yapmaya başladılar”, “İş arkadaşlarımla ilişkilerim olumsuz bir hal almaya başladı”, “İşime motive olmamaya başladım”, “Erkek meslektaşlarım rahatsız edici davranmaya başladılar”, “Kadın meslektaşlarımla daha çok sorun yaşamaya başladım”, “İş arkadaşlarım hakkında daha çok dedikodu yapmaya başladılar”, “Davranışlarıma daha çok dikkat etmeye başladım”, “İş yerimde daha çok yalnız kalmaya başladım”, “İş yerimde kiskanılmaya başladım” şeklinde ifade edilen sorunların, çalışılan sektöre ve evliliğin sona erme şekline göre anlamlı bir farklılığı olup olmadığı için t testi analizi yapılmıştır.

Çalışma hayatında yaşanan sorunların, çalışılan sektöre göre anlamlı derecede farklılaşmadığı belirlenmiştir ($t_{91}=-0,719$, $p>0,05$). Sektör ortalamaları bir birine çok yakın değerler olarak tespit edilmiştir (Kamu sektörü ortalaması 36, Özel sektör ortalaması 37,6).

Ayrıca çalışma hayatında yaşanan sorunların evliliğin sonlanmasına göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($t_{91}=0,276$, $p>0,05$) (Eşinden ayrılanların ortalaması 37,2, eşini kaybedenlerin ortalaması 36,5).

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Kadının ücretli olarak çalışma hayatında yer alması, yüzyıllardır evi ve ailesiyle sınırlı olan yaşamının, ekonomik olarak erkeğe bağımlı olan durumunun ve toplumdaki rollerinin değişmesine neden olmaktadır. Bu etkilerin yanında aslında bu durum kadının emeği karşılığında elde ettiği gelirini bağımsız olarak kullanması anlamına gelmektedir. Çalışma hayatında yer almak kadının bir yönüyle toplumsal hayatın içine daha çok girmesini ve kaynaklardan daha fazla faydalanmasını sağlarken, öte yandan toplumsal yaşamın her alanında erkekle aynı haklara sahip olma ve eşit bir konum elde etmesini için yeterli olmamıştır. Çünkü kadının halen bir eğitim ve meslek edinme sorunu bulunmaktadır. Bu sorunların temelinde ise toplumsal cinsiyet algısının olduğu söylenebilir. Kadın hayatın hangi alanında yer alırsa orada bu algının değişik biçimleriyle karşılaşmaktadır. Kadının hayatındaki meydana gelen her değişim kendi sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmada evliliği sonlanmış olan kadınların özelde çalışma hayatı olmak üzere genel olarak toplumsal yaşamda karşılaştıkları psiko-sosyal sorunları ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde; Evlilik kurumu ve kadın, evliliğin sonlanması ve toplumun “dul kadın” algısı, evliliği sonlanan kadının çalışma yaşamında ilişkin sorunları ve psiko-sosyal sorunları ele alınmıştır. İkinci bölümde araştırmanın verilerinin analizleri ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

Alan çalışması evliliği sonlanmış 93 çalışan kadın katılımcı ile yapılmıştır. Katılımcıların % 28’i(26 kişi) eşini kaybedenlerden, %72’si (67kişi) eşinden ayrılanlardan oluşmaktadır. Katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında en yüksek oranlarla %39,8’inin 36-45 yaş aralığında, %44,1’inin Lise mezunu, %45,2’sinin Özel sektör çalışanı, %61,3’ünün aylık gelirin 2001-3000 TL aralığında olduğu, %34,4’ünün 1 çocuk sahibi olduğu ve % 84,9’unun bakmakla yükümlüğü kişiler olduğu tespit edilmiştir.

Evliliklerinin sonlanması şekline bakıldığında %72'sinin eşinden ayrıldığı ve %69,9'unun evliliğin sonlanması sonrasında maddi kaynaktan mahrum kaldığı bulgulanmıştır. Bu oranların ülkede boşanmalarla ilgili yapılan çalışmalarda oranlarla örtüştüğü ve evliliğin sonlanması sonrasında kadınların maddi kaynak sıkıntısı içine girdiklerini yönündeki görüşleri desteklediği söylenebilir. Evliliklerin özellikle boşanma yoluyla sonlanmasında en önemli faktörün ekonomik nedenler olduğu bulgulanmıştır ki bu sonuç yine alanda yapılan benzer çalışmalarda da elde edilmiştir. Maddi kaynak kaybına uğrayan kadınların bu sorularını aşmak için zorunlu olarak çalışma hayatına girdikleri söylenebilir. Nitekim katılımcıların %86'sı çalışmadaki amacının “kimseye muhtaç olmamak” olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmadaki amaçları ile evliliğin sonlanma biçimi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Evliliğin sonlanması sonrasında toplumsal cinsiyet algısının etkisiyle yaşadıkları en önemli sorunun “kılık kıyafete daha çok dikkat etmek” zorunda hissetmeleri (%29) ve “medeni durumunun bilinmesini istememeleridir”(26,9). Bu sorunun temelinde toplumsal cinsiyet algısının olduğu söylenebilir. İş yerinde de yaşadıkları en önemli sorunun “davranışlarına daha çok dikkat etmek” olduğunu belirtenlerin oranı %34,4 düzeyinde belirlenmiştir ve bu durumun çalışılan sektöre göre de bir değişiklik göstermediği tespit edilmiştir. Bu kaygı ve özenli davranma ihtiyacının temelinde, evliliğin sonlanması ile kadının toplumsal yaşamda kendisine yönelik ayrıştıracı algının oluşturduğu psikolojik baskı bulunduğu söylenebilir. Bu baskı kadının hayatın her alanında diğer insanlarla olan ilişkilerinde kendini kısıtlamasına neden olmaktadır.

Yapılan bu çalışmada evliliği sonlanan kadınların çalışma ve sosyal hayatlarında yaşadıkları psiko-sosyal sorunların varlığıyla ilgili çok yüksek düzeylerde sonuçlar gözükme de, kadının aleyhine olan sonuçların göz ardı edilecek oranlar olmadığı söylenebilir.

Sonuç itibariyle kadınların toplumsal yaşamın hemen her alanında karşılaştıkları sorunların en aza indirilmesi ve çalışma hayatında yer almalarını artırma ile ilgili olarak, toplumsal algıyı kadın lehine değiştirecek sistematik ve nitelikli eğitim çalışmaları yapılması, kadının toplumsal yaşamda hakkı olan konumu kazandıracaktır. Bununla birlikte teşvik ve yasal düzenlemelerinin dışlayıcı kadın algısını değiştirecek nitelikte olması noktasında daha fazla özen gösterilmesi gerekmektedir. Kadının toplumsal konumunu olumlu yönde güçlendirecek çalışmaların özünü, kadının eğitim seviyesinin yükseltilmesi oluşturacaktır. Bu yönde yapılacak düzenlemeler ve kadına sağlanacak fırsatların artırılması hem kadınların sorunlarını en az düzeye çekeceği hem de toplumsal barış ve huzuru artıracığı söylenebilir. Ayrıca evlilik birliğinin özellikle boşanma yoluyla bozulmasının bireylere ve topluma olan olumsuz etkisini en aza indirmek için bu olgunun temelinde yatan psiko-sosyal ve nedenlerin tespitinin yapılması ve önleyici tedbirlerin alınmasının zorunluluğu sürekli bir biçimde vurgulanmalıdır. Kadının ekonomik kazanımının yeter düzeyde çıkarılması da alınacak tedbirlerin en önemlilerinden biridir.

KAYNAKÇA

Acar, E. (2017). Kadın İşgücüne Yönelik Ayrımcılık Sorunu: Bursa Serbest Bölgesi Örneğinde Kadın Yöneticilerin Karşılaştıkları Ayrımcılık Uygulamaları, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Acuner, Ş. A. (2019). "Kadın Çalışanların Kariyer Geliştirme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi. 2019(23): 35-52.

Akgül Sarpkaya, O. (2012). “Boşanmış Kadınların Yaşam Deneyimlerine Sosyolojik Bakış”, Sosyoloji Araştırmalar Dergisi. 15(2):1-43

Aktaş, Ö. (2011). Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Arıkan, Ç. (1996). Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. Yayın No:96, Ankara

Arslan, M. (2012). “İş-Aile Ve Aile-İş Çatışmalarının Kadın Çalışanların İş Doyumları Üzerindeki Etkisi”, Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3): 99-113.

Aşkın, E.Ö. & Aşkın, U. (2018). "Çalışma Yaşamında Kadına Yönelik Mobbing: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma", Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi. 9(24):255-282

Cam, E. (2003). "Türk İstihdam Politikasında Çalışan Kadınlar Ve Uygulanan Politikalar 2: İstihdam Politikaları". Çelik İş Sendikası Aylık Yayın Organı.

- Can,Y. & Aksu, N.B. (2016). "Boşanma Sürecinde Ve Sonrasında Kadın", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15(58): 888-902.
- Cevher, E., & Öztürk, U. C. (2015). "İş Yaşamında Kadınların Kadınlara Yaptığı Mobbing Üzerine". İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(4): 860-876.
- Çelik, C. & Geçer, H. (2017). "Kadının Çalışma Hayatına Girmesiyle Oluşan Aile İçi Roller Sistemindeki Değişim Ve Din İlişkisi (Niğde Örneği)", Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6(12): 1-30.
- Çıkmaz, G. (2010). Kadın Çalışanların İşyerinde Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri: Bir Alan Çalışması. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Çullu, S. (2009). Türkiye'de Çalışan Kadınların İşgücü Piyasasındaki Konumları ve Karşılaştıkları Sorunlar. Eskişehir: Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- İbrahimi, D. (1998). Davud, Evlilik Kurumu ve Aileye Yönelik Psiko-Sosyal Hizmetler, 1998,T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.6)
- Duman, N. (2018). "Boşanmanın Psiko-Sosyal Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme". Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi, 1 (2): 246-255 . DOI: 10.35235/uicd.464622
- Durmaz, Ş. (2016). "İşgücü Piyasasında Kadınlar Ve Karşılaştıkları Engeller", Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2: 37-60.
- Erkek S.& Karagöz, H. (2009). Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Karşılaştıkları Sorunlar, Konya Ticaret Odası, Konya
- Erol, S. I. (2015). "Türkiye’de Kadının Çalışma Hayatına Katılımının Belirleyicileri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2:1-22.
- Ersöz, A.G. (2011). "Türkiye’de Boşanma Olgusu ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", Sosyoloji Konferansları, 43 (1):249-264.
- Gerni, M. (2001). "İşyerinde Cinsel Taciz: Erzurum İlinde Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 56(03): 19-46, DOI: 10.1501/SBFder_0000001835
- Günindi E.A. (2011). Türkiye’de Boşanma Olgusu ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Sosyoloji Konferansları, 43 (1), 249- 264.
- Gökkaya, V. B. & Kocacık, F. (2005). "Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları". Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6: 195-219.
- Göktürk, G. Y. & Bulut S. (2012). "Mobbing: İşyerinde Psikolojik Taciz". Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12: 53-70.
- Günsel, A. & Köroğlu, S. & Demirci, L. (2015). "Çalışma Hayatında Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar ve Cam Tavan Algıları: Kadın Öğretmenler Üzerinde Bir Araştırma". Kadın Araştırmaları Dergisi, 1:1
- Işık, A. (2017). "Sosyal Politika Ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İşyerinde Kadına Yönelik Cinsel Taciz", Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi , 9: 477-495.
- Karaali, R. (2016). Kadınların Çalışması, Çorum'da İmalat Sektöründe Çalışan Kadınların Çalışma Hayatında Yaşadığı Sorunların Verimliliğe Etkisi, Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Karabıyık, İ. (2012). "Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı", Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi, 32(1):231-260
- Kavak, K. A. (2018), Evlilik Birliğinin Korunması, Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Kır, İ., Bülbül, Ö. (2012). "İslahiye İlçesinde Boşanma Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (2), 99-122.

- Küçük, M. (2015). "Çalışma Hayatında Kadınlar Ve Karşılaştıkları Sorunlar: Bir İşverene Bağlı Olarak Çalışan Emekçi Kadınlara İlişkin Bir Araştırma", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 7:1-17.
- Maden, A. (1991). "Evlenme ve Evlenme Şekilleri", *Türk Aile Ansiklopedisi*, (II):495, Ankara.
- Meydan Larousse, (1969). "Evlenme" maddesi, (6):465, İstanbul.
- Önel, B. (2017). Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştığı Sorunlar: Malatya İli Örneği. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Seçen, H. K. U. (2017). Türkiye’de Boşanma ve Eş Kaybı Bağlamında Dul Kadın Algısı. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Tatlıhoğlu, K. & Demirel, N. (2016), "Sosyal Bir Gerçeklik Olarak Boşanma Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme", *The Journal of Academic Social Science*, 4/22: 59-73
- Temel Britannica Ansiklopedisi, (1992). "Evlilik", (6):232, İstanbul.
- Tiryaki, D. (2018). Türkiye’de Kadın İstihdamında Karşılaşılan Sorunları Gidermeye Yönelik Politikalar. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- TİSK. (2016). 26. Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara: TİSK.
- Türel, N. Ş. & Dolmacı, N. (2013). "İş Yaşamında Kadın Çalışana Yönelik Ayrımcı Bakış Açısı Ve Mobbing Üzerine Ampirik Bir Çalışma", *Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2: 83-104.
- Türkkahraman, M. & Şahin, K. (2010). "Kadın Ve Kariyer", *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1): 75-88.
- Uğur, S. B. (2014). "Günümüzde Kadının Boşanma Deneyimleri: Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Araştırma", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 4(2):293-326.
- Yiğit, S. (2018). Kadın Çalışanlarda Yaşanan İş-Aile Çatışması Ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki: Burdur/Bucak Örneği. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.